

Sprog i Norden

Titel: Inuit på nunatakker: et grønlandsk ordbogsprojekt
Forfatter: Pia Jarvad og Carl-Christian Olsen
Kilde: Sprog i Norden, 2012, s. 1-7 [i hæftet: s. 15-22]
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Inuit på nunatakker: et grønlandsk ordbogsprojekt

Pia Jarvad og Carl-Christian Olsen

Oqaasileriffik (Grønlands Sprogsekretariat) har indledt et bredt samarbejde om et større ordbogsprojekt og i første omgang for at definere principper for ordbogsarbejde på kalaallisut, (det grønlandske sprog). Det er ønskemålet at der er en ensartet fremgangsmåde for alle de planlagte ordbøger, og at ordbøgerne tager udgangspunkt i kalaallisut, det grønlandske sprog, og den grønlandske kulturbaggrund. Desuden skal opslagsord i ordbøgerne være opdateret til nutidens sprogbrug i 2000-tallet.

Projektet omfatter en beskrivelse af hele det grønlandske ordforråd, i form af en ordbog over det grønlandske sprog som inkluderer person- og stednavnene, og ordbøgerne grønlandsk – engelsk, engelsk – grønlandsk, grønlandsk – dansk, dansk – grønlandsk. Hidtil har de fleste ordbøger i kalaallisut, bortset fra Jonathan Petersens ordbogêraq fra 1951, taget deres afsæt fra dansk eller et andet fremmedsprog, og ordbøger til andre sprog er ikke tilgængelige i noget videre omfang. Grønlændere har derfor været nødsaget til at gå fra kalaallisut til dansk og videre fra dansk til det ønskede fremmedsprog. En noget uheldig metode i et moderne samfund.

Oqaasileriffik arbejder på at definere principper for ordbogsarbejde på kalaallisut med udgangspunkt i det grønlandske sprog, og den grønlandske kulturbaggrund. Opslag i ordbøgerne skal være nutidige og afspejle den nye definition af kalaallisut, som på skrift repræsenterer det grønlandske standard-sprog, som i princippet er dialektneutralt og opbygget gennem det historiske forløb af skriftlig fremstilling af sproget. Ordbogsopslagene, til trods for at være baseret på det centralt vestgrønlandske, tager alle bidrag med fra de andre hoveddialekter, og tilgodeser ikke bestemte dialektområder på skrift, ligesom man naturligvis medtager lovgivningen om skriftsprog som fælles grundlag for skriftlig fremstilling af kalaallisut.

Ordbogsprincipper

Kalaallisut er et polysyntetisk sprog, hvor man sætter endelser som fx udtrykker modalitet, verbalitet, til stammer, og populært sagt kan ét grønlandsk ord

svare til en hel sætning i et analytisk sprog som dansk, fx *Danmarkimukas-savugut* svarer til sætningen 'vi skal rejse til Danmark'. Kalaallisut indeholder hundreder af produktive bøjninger og hundreder af produktive afledningsprocesser som giver regelbundne ændringer, fx

- sinippoq 'sover' +niarpoq 'agter at' → sininniarpoq 'agter at sove'
- tupeq 'telt' +mi (lokativ) → tupermi 'i teltet'
- nakorsaq 'læge' -avoq 'er' → nakorsaavoq 'han er læge'

Agglutinationen (sammenføjningen) bevirker at stammer og suffikser gennemgår fonologiske processer på tværs af morfemgrænser og på tværs af ordgrænser, dvs. at når stammer udbygges til ordformer, sker der omfattende ændringer i morfemerne i form af fx assimilationer og bortfald af konsonanter, fx

• Oqaq	'tunge'
• Oqarpoq	'siger'
• Oqaaseq	'ord'
• Oqaluppoq	'taler'
• Oqallissaarut	'debatoplæg'
• Oqaasilerisoq	'sprogforsker'
• Oqaasilerissutit	'grammatik, lærebog'
• Oqaasipiluuppaa	'overfuser ham'

Det kræver en solid teoretisk basis og grundige overvejelser om hvordan denne mangfoldighed af features kan blive inkorporeret i en enkelt morfologisk teori til brug for valget af opslagsord og af oplysninger om opslagsordet, både i den grønlandske ordbog og i de andre ordbogsprojekter: grønlandsk-engelsk-grønlandsk, grønlandsk-dansk-grønlandsk. Overordnet er det at alle opslag i ordbøgerne skal tilgodese leksikaliseringer af alle stammer, alle opslag skal definere elementerne af sprogets delelementer af agglutinerings (sammenføjningen) i det polysyntetiske sprogs karakter.

Foruden grundstammer af en periode (udtryk) skal man angive egenskaber til konversion fra verbalitet til nominalitet og vice versa, da en stor gruppe af suffikser har den funktion at omstille verbalitet til nominalitet eller omvendt eller har den egenskab at vedligeholde dette. Ved udvalget af sammensætninger i ordbogen er det nødvendigt at godkende sammensætningernes leksikalisering samt deres rolle i forbindelse med morfologiske eller syntaktiske

sammenhænge og i deres skriftlige former, fx *Anersaaq Iluartog* 'helligånden' til forskel fra *anersaaq iluartaq* 'en hellig ånd'.

Historisk set har man i grønlandsk ordbogsarbejde gentaget de samme stammer og suffikser, og har ikke i særlig stor udstrækning justeret udviklingen af sprogets ordforråd efter de nye omgivelser og realiteter som talerne af sproget har gennemlevet. Det nye projekt skal derfor gerne leve op til det informationsbehov som de nye generationer har rent sprogligt med at medtage det almene ordforråd, hverdagssproget med nye domæner og nye betegnelser for gamle ord, fx *kolonibestyrer* som i dag hedder *bygdekøbmand*. Der medtages et begrænset udvalg af talesprog og ungdomssprog ligesom samtale- og kontaktformler medtages, fx *aa-at?* 'virkelig?'; 'er det rigtigt?'.

Den nyere sprogbrug har bevirket at mange ord og sammensætninger er blevet leksikaliseret, og det angår både stammer, suffikser og endelser. Det er disse udfordringer som de nye principper i ordbogsarbejdet skal løse, samtidig med at de også skal understrege sprogets strukturelle opbygning.

Det første trin efter udformning af principperne vil blive at man redigerer en ordbog på ca. 20.000 opslagsord. Målgruppen er unge og yngre som har passeret folkeskolen, men som ikke har en videregående uddannelse. Derfor er ordbogen på et sprogligt niveau som skal passe til deres informationsniveau. Den første version vil have en karakter af retskrivningsordbog, med mulighed for at blive forøget til et større indholdsmæssigt format med udvidede domæneområder senere hen. Denne grundordbog skal kunne give definitioner til grundordforrådet i kalallisut.

Kilder

Kilderne skal primært være de ord som er godkendt af Oqaasiliortut (Grønlands Sprognævnet) ifølge den gældende lov om sprognævnet i Grønland. Oqaasileriffik har en database bestående af disse godkendte ord. Der vil også kunne hentes ord fra databasen for registrerede ord som endnu ikke har været til behandling til godkendelse. Derudover vil andre ordbøger blive konsulteret, og Oqaasileriffiks terminologilister for fx kriminallov, retsplejelov, miljøteknik, pengeinstitutioner, anatomi og socialpædagogik vil blive inkorporeret. En base som privat er indsamlet af Erik Fleischer og stillet til rådighed for projektet, rummer 350.000 ord. Kukkuniaat (automaten) som er en automatisk stavetkontrol som ligger på Oqaasileriffiks hjemmeside, er også en vigtig kilde. Et vist opsøgende arbejde med fx spørgelister, brug af de sociale medier, netblogs, indberetninger til hjemmesiden, radioprogrammer og søgelogger vil blive benyttet for at sikre ordforrådet i domæner som ikke er fyldigt repræsenteret i det foreliggende allerede indsamlede ordforråd.

Publicering på nettet og mobilen

Det er værd at tænke på at Grønland er et land med en meget høj grad af dækning med hensyn til internetadgang, og hele Grønlands befolkning kan være i kontakt med hinanden over nettet. Det så vi tydeligt da grønlandsk-dansk og dansk-grønlandsk ordbog blev gjort tilgængelige som mobilordbøger. Meget hurtigt blev ordbøgerne downloadet, og if. Jens Erlandsen som har stået for arbejdet med konvertering til mobiltelefon, er downloadet sket hurtigt, og dækningsgraden i forhold til populationen er meget høj, nemlig 8 %, svarende til at den danske retskrivningsordbog i samme periode kun blev downloadet af 1 % af danskerne. Det gælder for både android og iPhone-versioner begge steder.

Det er planen at alle dele af projektet skal publiceres på nettet, og at der vil blive versioner som kan downloades til mobiltelefon og andre mobile enheder. Kun dele af projektet som især retter sig for undervisning hvor en trykt bog er nødvendig, vil trykning ske. Med valget af ordbogsredigeringsystemet Ilex, er valget heller ikke nødvendigt, begge dele kan ske uproblematisk. Ordbogsredigeringsystemet Ilex er xml-baseret, og det giver mulighed for at det redigerede løbende publiceres på nettet. Derved bliver projektet synligt.

Kalallisut-Tuluttut Ordbogi

Et af de mest påtrængende behov i dagens Grønland er en tidssvarende grønlandsk-engelsk ordbog, Kalallisut-Tuluttut Ordbogi, herefter kaldet KTO. Målet med KTO er at udarbejde en ordbog for grønlændere, ikke for personer med engelsk som modersmål. Kalallisut er udgangspunktet, ikke engelsk (eller dansk), og ordudvalget er med udgangspunkt i den grønlandske kultur, det er en aktiv ordbog med henblik på produktion af skrift og tale, det er en learnerordbog op til 11. klassetrin og for almindelige mennesker som arbejder med udlændinge eller i turisterhverv, fx slædekøreren, fåreholderen og bådføreren. Ordbogen er tænkt som en synkron ordbog, normativ med hensyn til tegnsætning, grammatik og stavning. Kalallisut er metasprog i ordbogen, så det er evident at ordbogens primære brugere er grønlændere, men naturligvis vil den som den første og eneste af sin art bliver brugt af andre end dem den er tænkt til.

I dette projekt, som er i fuld gang, deltager disse fra Oqaasileriffik: *Carl Christian Olsen*, leder af Oqaasileriffik og *Katti Frederiksen*, akademisk sekretær, og fra Ilinniusiorfik (Undervisningsforlaget) forlagsleder *Abia Abelsen*. Fra USA deltager *Lenore Grenoble*, Carl Darling Buck-professor, University of Chicago med særligt henblik på stednavne og *Jerrold Sadock*, Glen A Lloyd-professor emeritus, University of Chicago. Fra Danmark deltager *Pia Jarvad*, seniorforsker, Dansk Sprognævn og *Jens Erlandsen*, Ilex, Erlandsen Media A/S.

Udover de ovennævnte kilder til hele projektet benyttes også Schultz Lorentzen: *Dictionary of the West Greenland Eskimo Language*, der udkom i 1927 som en engelsk oversættelse af *Den grønlandske ordbog - grønlandsk dansk* fra 1926, og den foreligger i elektronisk form nu i samme ordbogsredigeringsystem som er valgt til hele ordbogsprojektet.

Opslagsordene i ordbogen er stammer og tilhæng (suffiks), og der oplyses om ordklasser, om pluralis ved substantiver og der gives en beskriver på kalallisut, definitioner og brugseksempler og de tilhørende ækvivalenter med eksempler, brugsuplysninger og udtale. Udover de særlige problemer som er ved en ordbog mellem et polysyntetisk og et analytisk sprog, jf. ovenfor, er det en udfordring at kalaallisut har adskillige grammatiske kategorier som ikke har direkte modsvar i engelsk, fx 4. person (refleksiv), affikser som betegner modus: indikativ, imperativ, appositionalis (ledsagemåde), konditionalis, og fx mangler hvad der svarer til adjektiv, fx *white* = *qaqorpoq* = 'is white'.

Men eller kan opslagene se således ud:

aak *t* blood.

aakilliorneq *t* anaemia; ass. *she is at the hospital because of her anaemia.*

aalajangerpaa *o* (se også *htr: aalajangiivoq*)

1. decides; ass. *she decides to learn Spanish*

2. determine; ass. *she determines the rules in the classroom*

3. make up one's mind; ass. *she makes up one's mind to clean up.*

aalajangerpaa *o* (se også *htr: aalajangiivoq*)

(*sukallugu isumannaarpaa*) fastens; secures; ass. *he fastens it with a rope.*

kangerluk *t* fjord; ass. *there should be lots of salmons in the fjord.*

kavaajaq *t* jacket; coat.

kavaajaq sialussiut *t* raincoat.

kiguserivoq *o* has a toothache; ass. *the worst pain is to have a toothache.*

kigut *t* (kigutit) tooth.

kigutigissaatit *t*, *qass* tooth brush.

kigutileriffik *t* dental clinic.

piginnaaneq *t*

1. ability

<**gr-beskriver**> *sulinissamut piginnaanera tupinnaannarpoq*

</**gr-beskriver**>; ass. *his ability to work is incredible*

2. power

<**gr-beskriver**> *inunnguutsiminik piginnaaneralugu silassorissuuvoq*

</**gr-beskriver**>; ass. *she was born with (great) intellectual power.*

piginnaaneqarneq *t* competence; qualifications.

Når et vist antal ord er redigeret, er det planen at publicere dem på hjemmesiden og sideløbende med publicering redigere videre. Det er tanken at det lille antal ord skulle kunne inspirere brugeren til kommentarer, til suppleringer af betydninger og ordforråd mv. således at ordbogen vil blive redigeret i et samspil med brugeren som kan efterspørge ord og deres ækvivalenter i engelsk efter behov. Derved kan det antages at ordforrådet bliver mere dækkende i forhold til behovet end ved en traditionel redaktion.

Sprogbokse vil oplyse om fx brug af *a, an, the, these*, osv. når brugeren bevæger sig ind i en substantivartikel, og om sproglige kategorier som ikke findes i grønlandsk, men i engelsk, fx nutid/datid, og vil belyse kulturelle forskelle mellem grønlandsk og engelsk. Det kontrasterende samfund til Grønland er dog ikke Storbritannien, men derimod af naturlige årsager primært Canada, USA.

Summary

The Greenland Language Secretariat (Oqaasileriffik) has initiated a collaborative dictionary project, whereby it will define lexicographical principles in Kalaallisut (the Greenlandic language). The aim of the project is to ensure that all dictionaries use Kalaallisut as a point of departure, and focus on the Greenlandic language and Greenlandic culture. The project comprises a description of the Greenlandic vocabulary, including people and place names. There will also be Greenlandic – English, English – Greenlandic and Greenlandic – Danish, Danish – Greenlandic dictionaries. The dictionaries should be contemporary and reflect the new definition of Kalaallisut, which orthographically represents the Greenlandic standard language. The target group for the dictionaries is young people who have left primary and secondary school but

do not have a higher education. The sources must primarily be words which have been approved by The Greenlandic Language Secretariat (the Greenlandic Language Council), according to the existing law concerning the language council in Greenland.

Emneord: Grønlandsk sprog, grønlandsk-engelsk ordbog, grønlandsk-dansk ordbog, grønlandsk ordbog

Pia Jarvad er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

Carl Christian Olsen er sekretariatsleder i Grønlands Sprogsekretariat og medlem av Grønlands Sprognævn.